

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВАМИ УКРАЇНИ, БОЛГАРІЇ ТА ПОЛЬЩІ

COMPARATIVE ANALYSIS OF FORMATION OF HOUSEHOLD SAVINGS IN UKRAINE, BULGARIA AND POLAND

Проаналізовано динаміку заощаджень населення України у період з 2009 до 2018 рр. Керуючись отриманими даними, з'ясовано, що з 2010 року відбувається постійне накопичення заощаджень. Аналіз за 2010-2015 роки показав, що це зростання відбулося більше ніж у 2,5 рази. Однак, з 2015 до 2018 заощадження домогосподарств зменшилися більше ніж у 10 разів. Узагальнено особливості й окреслено проблемні аспекти формування заощаджень вітчизняних домогосподарств у контексті їх доходів і витрат. Здійснено аналіз основних макроекономічних показників, які визначають умови заощаджень українців. Проведено порівняння із формуванням заощаджень у сусідніх державах, зокрема, Польщі та Болгарії. Проаналізовано проблему формування заощаджень домашніми господарствами на основі коефіцієнту Джині (коефіцієнт концентрації доходів). Так, у Болгарії цей коефіцієнт становить 37,4, у Польщі – 31,8, в Україні – 26,1. Що вказує на меншу можливість вітчизняних домогосподарств до накопичення коштів. Проаналізовано структуру сукупних доходів і витрат домогосподарств України. Результати дослідження вказують на те, що більшість витрат українських домогосподарств мають споживчий характер, оскільки половину з них складають продукти харчування. Виокремлено, що однією із проблем є досить низький відсоток витрат домогосподарств України на освіту, науку та здоров'я (менше 3%). Також проведено порівняльний аналіз сукупних доходів і витрат вітчизняних домогосподарств з аналогічними показниками Польщі та Болгарії. Проведено паралель між зарубіжною та вітчизняною практиками формування і використання фінансів домогосподарств. Подальшого наукового дослідження потребують питання щодо визначення напрямів для збільшення заощаджень українськими домогосподарствами, а також розроблення та впровадження механізму ефективного управління заощадженнями домогосподарств.

Ключові слова: заощадження, домогосподарство, структура витрат, структура доходів, фінансові ресурси

In this article, the dynamics of savings of the population of Ukraine from 2009 to 2018 is analyzed. Based on the data obtained, it is found that since 2010 there is a constant accumulation of savings. An analysis for 2010-2015 showed that this growth was more than 2.5 times higher. However, from 2015 to 2018, household savings have more than halved. The features and the problematic aspects of the formation of savings of domestic households in the context of their income and expenditures are summarized. The analysis of the main macroeconomic indicators that determine the savings conditions of Ukrainians is carried out. Comparison is made with the formation of savings in neighboring countries, in particular, Poland and Bulgaria. The problem of generating household savings based on the Gini

coefficient (income concentration ratio) is analyzed. Thus, in Bulgaria this ratio is 37.4, in Poland - 31.8, in Ukraine - 26.1. This indicates that domestic households are less able to accumulate funds. The structure of total incomes and expenditures of Ukrainian households is analyzed. The results of the study indicate that the majority of expenditures of Ukrainian households are of a consumer nature, with half being food. It is emphasized that one of the problems is a rather low percentage of Ukrainian households spending on education, science and health (less than 3%). Also, a comparative analysis of the total income and expenditure of domestic households with similar indicators of Poland and Bulgaria. There is a parallel between foreign and domestic practices of forming and using household finances. Further research needs to be addressed in identifying areas for increasing savings for Ukrainian households, as well as developing and implementing a mechanism for effective household savings management.

Keywords: savings, household, cost structure, income structure, financial resources.

Вступ. Для економічного зростання країни варто приділяти увагу усім джерелам фінансових ресурсів, що консолідуються на цьому етапі розвитку. Варто в якості одного із таких джерел фінансів виділити домогосподарства та їх власні заощадження. Оскільки у подальшому ці кошти можуть бути залучені для розвитку економіки країни.

Дослідженням питань формування заощаджень домогосподарств займалися економісти всього світу, зокрема проблеми висвітлені у роботах Р. Бонда [1], Т.О. Кізими [2], Ю. А. Янель, К. О. Соломянової [3]. Об'єктом дослідження є проблематика заощаджень в умовах ринкової економіки України, а також структура витрат громадян України, Польщі та Болгарії. Актуальність даної проблеми зумовлюється тим, що в умовах нинішньої трансформації ринкової економіки, суб'єкти домогосподарств все частіше зустрічаються з проблемою невмілого формування, використання, управління та примноження власних заощаджень.

Постановка завдання. Завданням даної роботи є виявлення та аналіз факторів, що стримують процес нагромадження заощаджень домогосподарствами та дослідження їх етимології; виявлення спільних та відмінних рис у структурі витрат в Україні, Польщі та Болгарії.

Методологія. Під час виконання роботи, були використані такі методи, як: формально-логічний, порівняльний, аналізу, синтезу, дедукції, індукції та моделювання.

Результати дослідження. Для визначення наявності проблем з формуванням заощаджень домашніми господарствами в Україні, проаналізовано обсяги та динаміку заощаджень українського населення у період з 2009 до 2018 року (таб.).

Таблиця – Обсяги та динаміка заощаджень населення України
у 2009-2018 рр.

Показники	Роки									
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Заощадження, млрд грн	44,2	47,8	52,0	80,2	161,9	123,1	147,3	116,3	30,8	12,9
Абсолютний приріст, млрд грн	-1,4	3,6	4,2	28,2	81,7	-38,7	24,2	-31,0	-85,5	-17,9
Темп приросту, %	-3,17	8,14	8,79	54,23	101,87	-23,97	19,66	-21,05	-73,52	-58,12

Джерело: розраховано за даними [4]

Аналізуючи дані, спостерігаємо, що починаючи з 2010 року відбувається постійне зростання заощаджень. У 2013 році вони збільшилися вдвічі, порівняно з попереднім роком, а за 5 років – більше ніж у 2,5 рази. Проте, потім відбулося поступове падіння обсягів та скорочення майже у 12,5 разів. Подібна тенденція майже повністю спричинена падінням сукупного рівня реальних доходів громадян. За даними офіційного сайту Міністерства статистики, з початку 2009 року до кінця 2018 ціни зросли у 4,2 рази, а номінальні доходи у 5 разів [4].

Формування заощаджень є однією з ключових категорій національної економіки [5, с. 122]. Відповідно, процес їх формування природно має складнощі, які можна скомпонувати у схему, що представлена на рис. 1.

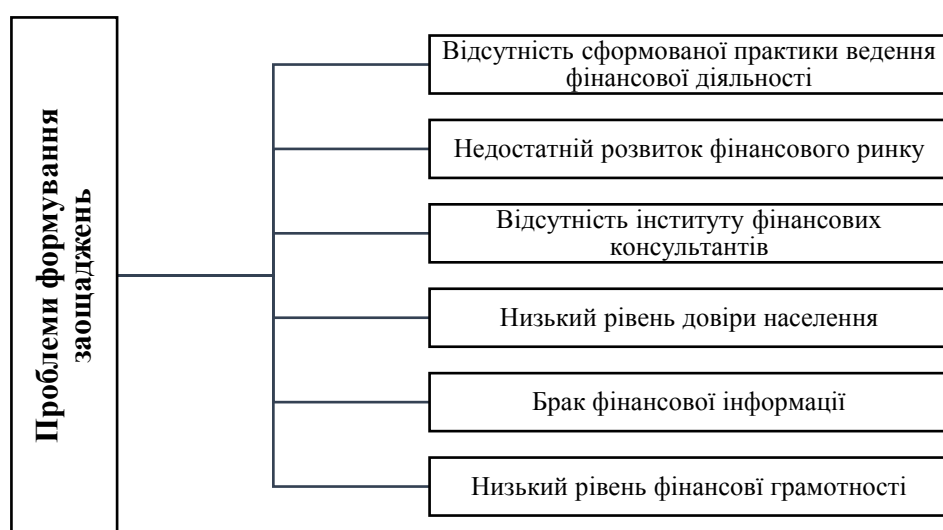

Рисунок 1 – Проблеми формування заощаджень домашніми господарствами України

Джерело: складено авторами

Відсутність в Україні сформованих фінансових традицій та позитивної практики ведення фінансової діяльності спричинена негативним досвідом попередників, коли у державі був відсутній фінансовий ринок загалом та спостерігалася тенденція до викорінення товарно-грошових відносин по мірі переходу до комунізму. Особливо яскраво цей фактор можна спостерігати, аналізуючи тенденцію заощаджень людей похилого віку, які ще й досі мають застарілі уявлення про ринкову систему. Окрім цього, в Україні впродовж декількох десятиліть не надавалася можливість та не було потенціалу до навчання громадян управлінню власними фінансами, зокрема заощадженнями.

Якщо ж поглянути на ситуацію у сусідній державі, Польщі, то там справи значно покращуються. Доходи та розподіл витрат є показниками багатства суспільства, оскільки вони показують скільки мешканці можуть реально витратити після врегулювання зобов'язань перед державою. Звіт

Головного управління статистики Польщі показує: якщо у 2004 р. видатки поглинали майже весь дохід (95,4 %), а зараз цей рівень складає лише 70 % [6].

На жаль, уявлення українців про інвестиційну діяльність є вкрай обмеженим. Більшість жителів мають досвід формування та реалізації фінансової поведінки у минулому (участь у фінансових пірамідах, купівля валюти, золота, цінних паперів), її суб'єктивну оцінку щодо виграшу чи програшу. Розглянувши вподобання у інвестиційній діяльності Болгарії, можемо сказати, що відсоток залученості коштів у економіку країни різниться на 3%, порівняно з ситуацією в Україні [7].

Недостатній розвиток фінансового ринку має декілька факторів, одним із них є те, що певний відсоток домашніх господарств має неорганізовані заощадження, які ніяким чином не несуть позитивний вплив на економіку, а навпаки, призводять до загального знецінення коштів. Ці фінансові ресурси потрібно акумулювати у інвестиції, задля допомоги державі у стабілізації фінансового ринку. Українці, на жаль, не роблять цього, і тому ситуація лише погіршується та спостерігається «ефект метелика».

Одним з найважливіших факторів, на нашу думку, є низький рівень фінансової грамотності населення. Це проявляється саме у нестачі знань, навичок та здібностей пересічного громадянина у сфері розподілу власних коштів. Українці вважають кращим зберігання грошей вдома, так би мовити «під матрацом», аніж вкладати їх на депозитні рахунки в банки, інвестувати у різні проекти, тим самим, примножуючи свої заощадження. На жаль, Польща та Болгарія є ідентичними з Україною в цьому плані.

Іншим спорідненим фактором, зміна стану якого, могла б покращити ситуацію, є відсутність в Україні фінансових консультантів. Саме ці люди могли б допомагати українцям правильно формувати свій бюджет, залучали б їх до раціонального використання заощаджень та підвищували можливість їх примноження, завдяки грамотним фінансовим стратегіям.

Для нашої країни, на жаль, характерним є високий рівень недовіри населення як до держави, так і до національної грошової одиниці та інституцій фінансового ринку зокрема. Це призводить до менших вкладень людьми коштів та в свою чергу до зменшення валової кількості заощаджень.

Проблему у формуванні заощаджень домогосподарствами можна охарактеризувати, використовуючи такий показник, як коефіцієнт концентрації доходів (Коефіцієнт Джині). Доходи 10% найбагатших та найбідніших українців із врахуванням тіньової діяльності, розрізняються в 40 разів [4]. Саме нерівномірний розподіл доходів у країні відіграє ключову роль у недостатній кількості заощаджень.

Більшість українців не мають можливості відкладати певні суми коштів на зберігання, банально через відсутність вільних активів. Майже весь їх дохід витрачається на оплату комунальних послуг, купівлю продуктів харчування, утримання сім'ї та інші потреби. Згідно з даними Світового Банку, коефіцієнт Джині у Польщі становить 31,8, в Болгарії 37,4, а в Україні 26,1. Зведену діаграму представлено на рис.2.

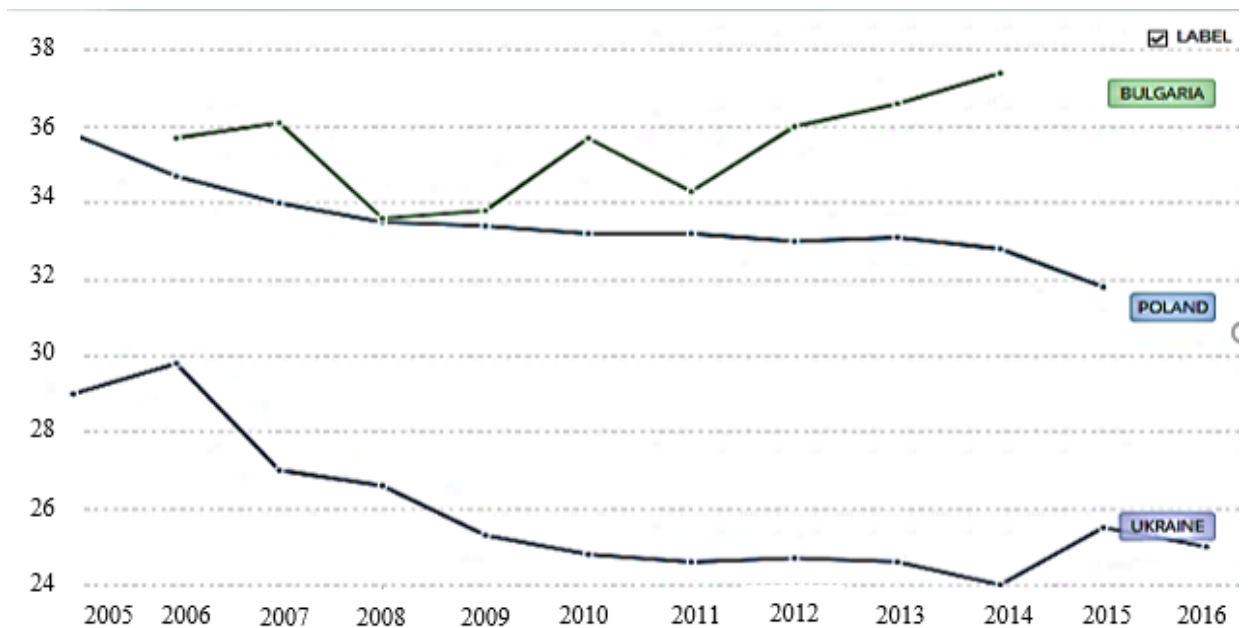

Рисунок 2 – Динаміка значень коефіцієнту Джині для Болгарії, Польщі та України за період 2005-2016 рр.

Джерело: складено на основі [9]

Постає запитання – на що витрачаються кошти домашніх господарств? Структура сукупних витрат України у 2018 році представлена на рис. 3 [4].

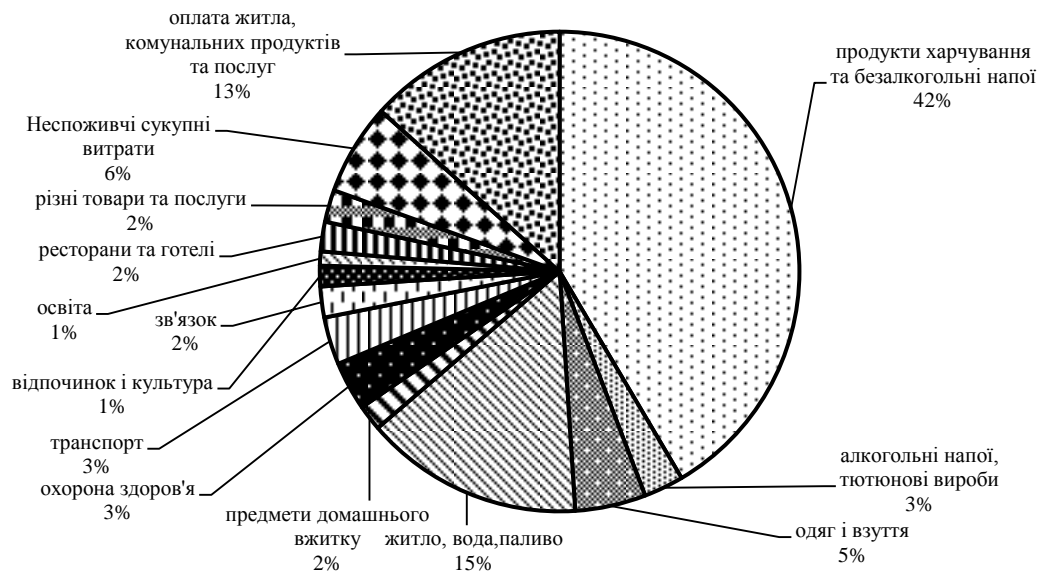

Рисунок 3 – Структура сукупних витрат домогосподарствами України у 2018
Джерело: складено на основі [4]

Співставивши результати дослідження, спостерігається, що абсолютна більшість витрат домогосподарств мають споживчий характер. Зокрема витрати на продукти харчування охоплюють половину сукупних, в той час як у Європейських країнах цей відсоток коливається в межах 15-25% [10]. На жаль, на одні з найважливіших для розвитку статей, зокрема освіти, науки, охорони здоров'я українці виділяють менше 3% загальних доходів. Таким

чином, про заощадження для деяких категорій населення не може бути й мови.

Структура витрат громадян Польщі за 2018 рік має певні спільні риси з українськими та представлена на рис. 4.

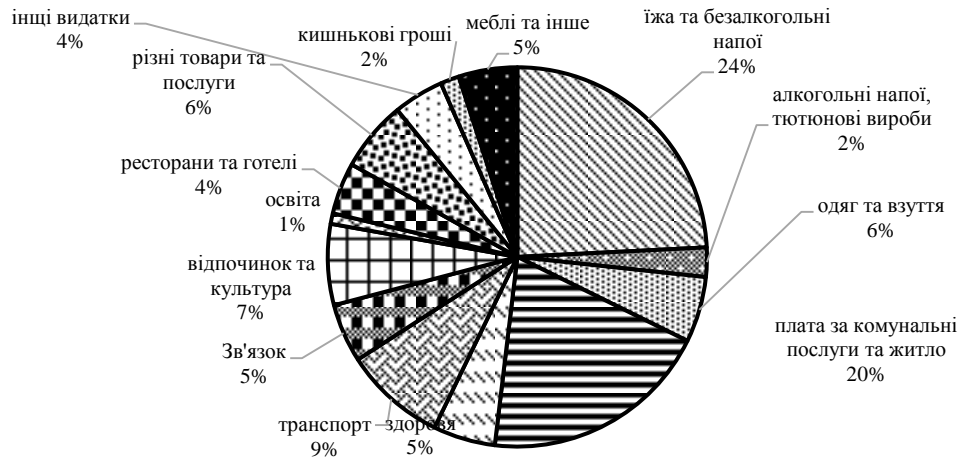

Рисунок 4 – Структура сукупних витрат у Польщі за 2018 р.

Джерело: складено на основі [8]

Проаналізувавши ці дані, можемо стверджувати, що як і українці, поляки більшу частину своїх доходів витрачають на їжу, напої та плату за житло. Цю тенденцію не можна назвати позитивною, адже витрачаючи так багато коштів на прожиття, люди залишають вкрай мало фінансових ресурсів на освіту, розвиток та відпочинок.

Щодо Болгарії, то структура розподілу їх витрат має незначні відмінності від української. Це пояснюється тим, що в цілому економіки України, Болгарії та Польщі схожі та мають ряд спільних характеристик. Для ознайомлення зі структурою сукупних витрат у Болгарії за 2018 рік, розглянемо рис. 5.

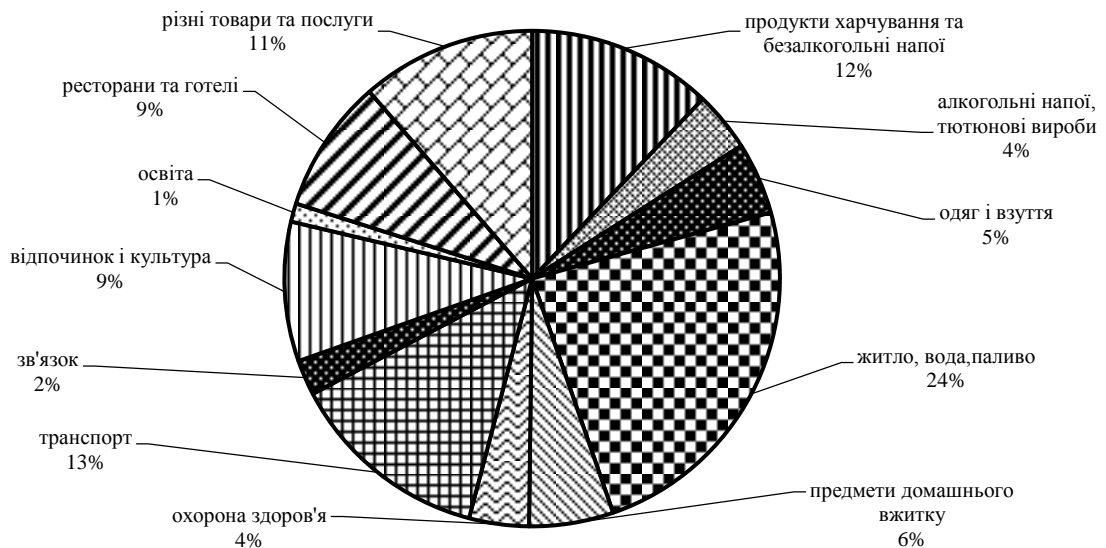

Рисунок 5 – Структура сукупних витрат у Болгарії за 2018 р.

Джерело: складено на основі [7]

Проаналізувавши рис. 5, бачимо, що структура витрат у Болгарії відрізняється збільшеною часткою витрат на освіту, відпочинок і культуру, проте витрати на продукти харчування та одяг майже однакові. Це стверджує про те, що фінанси пересічного громадянина Болгарії та України майже ідентичні.

Висновки. У сучасних умовах зростання заощаджень населення набуває надзвичайно важливого значення – економічного, фінансового, соціального, політичного. Незначні обсяги заощаджень та низькі темпи їх нарощення гальмують соціально-економічний розвиток країни.

Провівши ряд досліджень, було виявлено низку перешкод для формування заощаджень домашніми господарствами та досліджено їх структуру. Також було проаналізовано ряд комплексних проблем у структурі витрат України, Польщі та Болгарії. В умовах нинішньої економічної ситуації домогосподарство, здійснюючи заощадження своїх коштів, має потужний арсенал різноманітних інструментів, проте через брак певних знань, не може ними раціонально користуватися. Українські домогосподарства, маючи за спиною досвід радянських часів та кризових явищ у незалежній Україні, обирають зберігання грошових коштів вдома у готівковій формі, тим самим вилучаючи їх на певний час з обороту та зменшуючи потенційні можливості вітчизняної економіки, що провокує інфляцію в країні.

Прогрес же у заощаджувальному процесі спричиняє збалансована економічна ситуація у державі. На жаль, в Україні рівень добробуту є досить низьким, чим і пояснюється мала частка заощаджень у доходах громадян.

Новизна одержаних результатів полягає в конкретизації особливостей процесу формування заощаджень вітчизняних домогосподарств, а також їх порівняння із відповідними показниками сукупних доходів та витрат домогосподарств Польщі і Болгарії.

Практичне значення одержаних результатів полягає у виявленні недоліків формування та використання заощаджень вітчизняними домогосподарствами. Це дозволить, у результаті проведення аналізу, домогосподарствам скоригувати свої подальші дії, і в результаті ефективніше накопичувати та використовувати фінансові ресурси.

Перспективним напрямом подальших досліджень є визначення напрямів для збільшення заощаджень українськими домогосподарствами, а також розроблення та впровадження механізму ефективного управління заощадженнями домогосподарств.

Література:

1. Бонд Р. Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: Факти та висновки / Р. Бонд, О. Куценко, Н. Лозицька. К. : USAID, 2010. 40 с.
2. Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку : монографія. К. : Знання, 2010. 431 с.
3. Янелю Ю.А., Заощадження домогосподарств України та їх мотивації / Ю.А. Янелю, К.О. Соломянова. Економіка. Фінанси. Право. 2006. № 6. С. 9-13.

4. Державний комітет статистики України: сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 14.04.2020).
5. Kukharuk A., Gavrish Yu., Zmitrovych D. Managing the Competitiveness in CIS Countries and Ukraine: the Goal and Conditions. Eastern Journal of European Studies. 2017. Vol. 8, Is. 1, pp. 115-136.
6. Созінова Є. І. Структурні наслідки для економіки Болгарії від інтеграції до європейського інвестиційного ринку. Держава та регіони. 2015. № 2(12). С. 119-131.
7. Національний статистичний інститут (Национален статистически институт) Болгарії: сайт. URL: <https://www.nsi.bg>.
8. Statistics Poland: the official website. URL: <https://www.stat.gov.pl> (дата звернення 10.04.2020).
9. World Bank: the official website. URL: <https://www.worldbank.org> (дата звернення 08.04.2020).
10. Скільки витрачають країни світу на продукти харчування. Портал Finance.ua. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/329502/skilky-vytrachayut-krayiny-svitu-na-produkty-harchuvannya> (дата звернення 12.04.2020).